

Sankarina poliittinen johtaja

Presidentinvaalit pidetään 2006. Keskusta on Suomen suurin puolue, joten sen on pakko asettaa oma ehdokas. Uskottavalla ehdokkaalla on oltava kokemusta pää- tai ulkoministerinä. Sitä löytyy Väyryseltä, Aholta, Jätteenmäeltä ja Vanhaselta.

Kun Väyrynen, Jätteenmäki ja Aho eivät tule kysymykseen, jäljelle jää Matti Vanhanen. (HS kuukausiliite 10/2003)

Näihin sanoihin päättyi Helsingin Sanomien kuukausiliitteen kuvaus Matti Vanhasen noususta Suomen poliittisen elämän huipulle. Tässä kirjoituksessa pohdin, millaisen tarinan Helsingin Sanomat loi Vanhasen noususta Suomen pääministeriksi Helsingin Sanomien sunnuntaisivujen henkilökuvassa heinäkuussa ja kuukausiliitteen henkilökuvassa lokakuussa. Pysin osoittamaan, että Matti Vanhasen henkilökuvassa on hyödynnetty esimerkiksi elokuvista ja kirjallisuudesta tuttuja draamakerronnan rakenteita ja toisaalta että Helsingin Sanomien julkaisemissa kirjoituksissa on Matti Vanhasen persoonaan yhdistetty sellaisia luonteenpiirteitä, joita on pidetty perinteisesti suomalaisuuden ja miehisyyteen liittyvinä. Lisäksi vertaan Matti Vanhasesta kirjoitettuja artikkeleita Paavo Lipposen ja Sauli Niinistön henkilökuviin, jotka julkaistiin Helsingin Sanomissa 1990-luvun puolivälissä, osoittaakseni, etteivät edellä mainitut Matti Vanhasen henkilökuvaan liittyvät piirteet ole pelkästään sille tyyppillisiä.¹

Henkilökuvien muutos Helsingin Sanomissa 1990-luvun alussa

Henkilökuvat ovat poliitikoista kirjoitettuja lehtiartikkeleita, joissa kuvaillaan poliitikon luonnetta ja hänen uransa tärkeimpiä käännteitä. Tyyppillisesti niissä pyritään kertomaan lukijalle, millainen ihminen poliitikko on, mitä arvoja

hän edustaa ja millaisia mielipiteitä hänellä on. Henkilökuvien, kuten kaikkien sanomalehtiartikkelien, tärkeä funktio on myös herättää lukijan mielenkiinto ja viihdyttää häntä. Henkilökuvat kirjoitetaan jännittävään tai huvittavaan sävyyn, ja niissä poimitaan esille yksityiskohtia, joiden arvellaan tuottavan lukijalle mielihyvää.

Toimittaja Panu Rätty pitää henkilökuvia ”uuden journalismin” ilmentymänä. Rättyn mukaan Yhdysvalloissa 1960-luvulla muodostunut ”uusi journalismi” oli vastavoima aikaisemmalle ”objektiiviselle journalismille”, jolle oli tyyppillistä käsitys toimittajasta ulkopuolisena ja neutraalina maailman suurten tapahtumien havainnoitsijana. ”Uuden journalismin” tavoitteet omaksuneet toimittajat kritisoivat ”vanhaa journalismia” kyvyttömyydestä nähdä vallanpitäjien toimien seurauksia tavallisen ihmisen silmin. Aikaisemman yhteiskunnallisen makrotason sijaan uutisten keskiössä tuli olla yksittäisiä ihmisiä, joiden avulla yhteiskunnan muutosta oli mahdollista ymmärtää. Uudelle journalismille oli ominaista, että tekstin tuli tarjota lukijoilleen tiedon ohella myös elämyksiä. Kirjoitetun tekstin tuli siten olla myös taiteellisesti korkeatasoista. (Rätty 1988, 137–138.)

Näyttää siltä, että Helsingin Sanomien julkaisemissa henkilökuvuissa tapahtui muutos 1980- ja 90-lukujen taitteessa. Sunnuntaisivujen ja kuukausiliitteen toimittajat alkoivat kirjoittaa henkilökuvia, jotka olivat aikaisempaa värikkäämpiä ja ottivat selkeämmin kantaa henkilökuvan kohteena olevan politiikan persoonaan. Samalla kirjoitukset muuttuivat pidemmiksi. Huomattavin muutos aikaisempaan oli kuitenkin se, että toimittajat alkoivat kirjoittaa henkilökuvia, joissa politiikan ura laadittiin tarinan muotoon.

Tarinalla tarkoitetaan, että henkilökuvan kohteena olevan politiikan ura tai sen vaihe esitetään kertomuksena, jonka juonenkulkuna on esimerkiksi se, miten kirjoituksen päähenkilö saavuttaa menestystä tai miten hän kokee tappion. Muista henkilökuvista draamalliseen tarinaan perustuva henkilökuva eroaa siten, ettei päähenkilöä kuvata ”omana persoonanaan, vaan artikkelin rungon muodostaakin tarinan juoni, jonka avulla politiikan elämää ja uraa tarkastellaan.

Henkilökuvan kirjoittaminen selkeään juonenkaavaan kuitenkin rajoittaa mahdollisuuksia esittää henkilökuvan kohteena olevan politiikan luonteeseen tai toimintaan liittyviä ristiriitaisuuksia. Hollywoodin elokuvien draamaa tutkinut Ari Hiltunen toteaa väitöskirjassaan, että voimakkaita mielihyvän tunteita herättävä draama edellyttää, että tarinan juoni ja sen henkilöiden luonteet muodostavat kokonaisuuden. Jos päähenkilö on ”hyvä”, myös hänen toimensa ovat ”hyviä” ja tarinan päätöksen tulee olla onnellinen. Yksiulotteisten

tarinoiden johdonmukaisuus siis edellyttää myös tarinan henkilöhahmoilta melko yksiulotteista persoonallisuutta. (Hiltunen 2002, 48.)

Kertomukset ovat ihmisten ikaikainen tapa hahmottaa maailmaa. Ilmiöiden ja asioiden hahmottaminen, ja niiden asettelu järkevään muotoon, edellyttää kertomusta, jossa asiat saavat mielekkyytensä osana tarinaa. Koska minä tahansa kirjoituksen tulkinta perustuu tekstin ja lukijan väliselle vuorovaikutukselle, voi aktiivinen lukija muodostaa pienestäkin määrästä informaatiota kehystarinan asioille, joista hän on artikkelissa lukenut. Tässä mielessä myös Helsingin Sanomien aiemmat henkilökuvat ovat epäilemättä tuottaneet poliitikkoihin liittyviä tarinoita. Helsingin Sanomien ”uusien” ja ”vanhojen” henkilökuvien ero onkin, että ”uusissa” henkilökuvissa pyritään entistä selkeämmin asettelemaan todellisuudenkuvaus valmiin tarinan kaavaan. Mikko Lehtosen termejä käyttäen ”uudet” henkilökuvat yrittävät aikaisempaa voimakkaammin ”asettaa etusijalle tiettyä luentaa”, toisin sanoen tarjota lukijalle tiettyä tulkintaa todellisuudesta. (Lehtonen 1998, 178.)

Eräs 1990-luvulla yleistynyt kerronnallinen kaava on poliitikon henkilökuvan rakentaminen sankaritarinan malliin. Näitä henkilökuvia yhdistää juonenkaava, jossa hyveelliseksi esitetty poliitikko saa tehtäväkseen pelastaa puolueen. Niissä kuvataan, miten henkilökuvan kohde kohtaa urallaan monenlaisia vastoinkäymisiä, joista hän kuitenkin selviää. Kaikkein selvimmin tätä sankaritarinan juonenkaavaa ovat noudattaneet Sauli Niinistön, Paavo Lipposen ja viimeisenä Matti Vanhasen henkilökuvat.²

Paha puolue – hyvä poliitikko

Heinäkuussa julkaistussa Matti Vanhasta luonnehtivassa henkilökuvassa hahmotetaan vasta virkaansa astuneen pääministerin perusluonne. Hän erottuu muista poliitikoista sillä, ettei hän vietä vapaa-aikaansa poliitikkojen tai toimittajien kanssa:

”Tosikon kuva on ehkä syntynyt siitä, että en jaksaa jäädä töiden jälkeen muiden poliitikkojen ja toimittajien kanssa Helsinkiin, vaan tulen mieluummin kotiin. Suurin osa tuttava- ja kaverisuhteistani on muualla kuin eduskunnassa”, hän (Matti Vanhanen) sanoo.

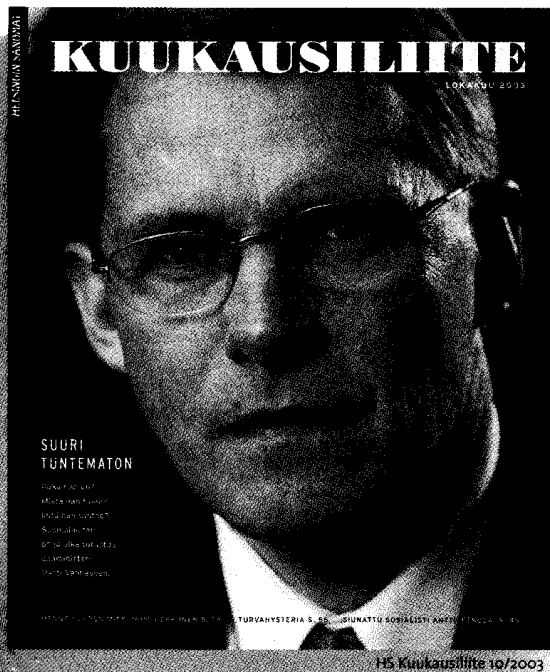
(HS 20.7.2003)

Kirjoituksessa kuitenkin korostetaan, että Vanhanen on puolueensa uskollinen kannattaja ja luottomies: ”Vanhanen on elinikäinen keskustalainen...

Politiikan tuntijat luonnehtivat hän vastuuntuntoiseksi asiaosaajaksi, puolueen uskolliseksi sotilaaksi ja hieman tosikoksi.” Myös lokakuun kuukausiliitteessä Vanhasesta kertovan artikkelin alussa muistutetaan, että Vanhanen ei nuorenaakaan kuulunut ”kahtiajakautuneen nuorisomaailman” kumpaankaan

leiriin, yleisdemokraatteihin tai porvareihin. (HS kuukausiliite 10/2003.)

Myös Paavo Lipposta kuvailtiin 1990-luvun puolivälissä puolueensa ”yksinäiseksi joukkuepelaajaksi”, joka yhtäältä oli ajatuksineen ja mietteineen yksin omassa puolueessaan, mutta toisaalta oli ollut kuuliainen puolueen jäsen jo vuosikymmenien ajan (HS kuukausiliite 14.10.1995). Samoin Niinistöstä hänen noustessaan kokoomuspuolueen johtoon todettiin, että hän edustaa vain itseään, ei mitään poliittista ryhmää, vaikka olikin kuulunut kokoomukseen opiskeluajoista lähtien:

Epäluuloihin hän vastasi tekemällä hyvin nopeasti selväksi kaikille, että hän on vain ja yksinomaan Niinistön mies – eikä minkään tunnetun kokoomussiiven edustaja. (HS kuukausiliite 8/1997)

”Sankarikuvissa” kuvailtun poliitikon tulee siis olla yhtäältä puolueen uskollinen jäsen, mutta toisaalta kuitenkin puolueen sisäpiirin ulkopuolinen hahmo. Poliitiikan sankaritarinoille on tyypillistä, että niissä usein synnytetään jännite pahan ryhmän eli puolueen, ja hyvän yksilön eli henkilökuvan kohteiden, välille. Tarkemmin määrittelemätön puolueen sisäpiiri tai puolueen ”leirit” symboloivat poliitikkanteon varjopuolia: salamyhkäisyyttä ja juonittelua. Poliitiikan negatiiviset piirteet liitetään teksteissä puolueeseen, mutta samalla luodaan kuva henkilökuvan kohteesta korkea moraalista ja rehellistä poliitikkaa edustavana yksilönä. Jotta päähenkilön menestys tuntuisi hyvin ansaitulta ja oikeudenmukaiselta, hänen on oltava ahkera ja tunnollinen puolueen jäsen, mutta toisaalta puoluepolitiikoinnin huono maine edellyttää

sen korostamista, ettei päähenkilöllä ole koskaan ollut mitään tekemistä politiikan likaisiksi väitettyjen puolien kanssa.

Self-made-sankarin henkilökohtainen tragedia

Lokakuun kuukausiliitteen artikkelissa Vanhasen poliittisen uran kuvailu alkaa hänen nuoruusvuosistaan. Lukiota käyvä Matti on kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista ja historiasta, mutta surkean kielipäänsä takia hän joutuu käymään lukion toisen luokan kahteen kertaan. Hän on väritön persoona, joka ei artikkelin mukaan herätä koulutovereittensa huomiota.

Helsingin Sanomien kuukausiliitteessä Vanhasesta muodostetaan siis kuva suhteellisen tavallisena nuorena miehenä, jonka nuorisopolitiikka vie mukanaan. Artikkelin mukaan Vanhanen ei ollut erityisen lahjakas oppilas, koska joutui kertaamaan yhden luokan. Hän ei ole ollut johtaja luonnostaan, eikä hänellä ole ollut poikkeuksellista karismaa, koska hän ei ole nauttinut luokkatovereittensa erityistä suosiota. (HS kuukausiliite 10/2003.)

Sankarikuvia ja yleisemminkin positiiviseen sävyyn kirjoitettuja poliitikkojen henkilökuvia yhdistää se, etteivät kaikkein suosituimmat poliitikot koskaan näyttäydy karismaattisina. Sauli Niinistöstä toimittaja kirjoittaa: ”Ensimmäisistä sanoista alkaen kuulee, ettei hän ole mikään kansanvillitsijä tai joukkojensa hurmaaja...” (HS 5.3.1995) Ennen vuoden 1994 presidentinvaaleja toimittaja kuvaili Martti Ahtisaarta kansakoulunopettajaksi ja asiallisesti virkamieheksi (HS 12.12.1993). Myös Paavo Lipposen esiintymistä kuvailtiin värittömäksi:

Yritystäkään hän ei tee viestittääkseen ympärilleen sähköistä kutsua: tässä minä olen, suuri johtaja, sosialidemokratian toivo, tulkaa minun tyköni.

Ei.

Lipposesta ei ole teeskentelijäksi. (HS 26.2.1995)

Sankaritarinan kaavaa noudattaville henkilökuville on siis yhteistä, että niissä luodaan kuva ihmisestä, joka omin rajallisin voimin lähtee ponnistelemaan kohti menestystä. Hänellä ei ole apunaan poikkeuksellista lahjakkuutta, älyä tai karismaa. Hänellä ei ole oppi-isää tai vaikutusvaltaisia ystäviä, jotka nostaisivat hänet politiikan huippupaikoille.

Mikko Lehtonen on todennut Ilkka Kanervan julkisen kuvan analyysissä, että suomalaisten miesten kuvaan kuuluu, että he tekevät itse itsensä julkises-

sa työn maailmassa ilman toisten ihmisten tukea (Lehtonen 1995, 118). Myös Matti Vanhasen henkilökuvassa korostetaan, miten riippumaton hän on muista ihmisistä. Vain yhden kerran tuleva pääministeri saa apua toiselta henkilöltä, Tanja Karpelalta, mutta kertaakaan artikkelissa ei mainita, että hän liittoutuisi tai yhdistäisi voimiaan muiden kanssa. Vastoinkäymisten seuraukset hän kantaa yksin ilman ulkopuolisten tukea, mutta myös menestys on vain ja yksinomaan hänen omaa ansiotaan.

Toisaalta Ari Hiltunen (2002, 31, 48) on huomauttanut, että viihdyttävä tarina edellyttää aina, että tarinan yleisö kokee myötätuntoa tarinan sankaria kohtaan. Pelkkä päähenkilö ja hänen kokemansa vastukset eivät vielä sellaisenaan riitä luomaan mukaansatempaavaa kertomusta. Saadakseen lukijan puolelleen kertomuksen on luotava kuva ihmisestä, jolla on korkea moraalit, mutta jolla on silti omat heikkoutensa ja vajavaisuutensa. Niinistön, Lipposen ja Vanhasen henkilökuvissa rakennetaan mielikuvaa ihmisestä, jolla ei ole käytössään poikkeuksellisia keinoja päästä politiikan huipulle. Päinvastoin näistä kolmesta poliitikosta yritetään luoda kuva melko tavallisina miehinä, jolloin lukijan on helpompi eläytyä henkilökuvan kohteen asemaan: lukijat saavat mielihyvää poliitikon menestyksestä tai pelkäävät hänen puolestaan poliitikon kohdatessa vastoinkäymisiä.

Yliä voimakkaammin lukija saadaan tuntemaan myötätuntoa henkilökuvan kohteen puolesta tilanteessa, jossa tätä kohtaa henkilökohtainen tragedia tai vastoinkäyminen. Paradoksaalisesti Matti Vanhasen sunnuntaisivujen henkilökuvassa annetaan ymmärtää, että Vanhasen tragedia on juuri se, että hän joutuu yllättäen ottamaan vastaan pääministerin tehtävät. Koska pääministerin virka vaatii runsaasti matkustamista ja pitkiä työpäiviä, on Vanhanen menettänyt mahdollisuutensa elää ”hyvää elämää” ja ”nähdä lastensa kasvavan” (HS 20.7.2003).

Sauli Niinistön henkilökuvissa kerrotaan, että kokoomuksen vastavalittua puheenjohtajaa kohtasi suuri henkilökohtainen tragedia: Niinistön vaimo kuoli auto-onnettomuudessa. (HS 5.3.1995, HS kuukausiliite 8/1997.) Lipposen henkilökuvan mukaan Lipposen henkilökohtainen murhe on hänen kihtinsä. Artikkeleihin on rakennettu tilanne, jossa Lipposen kärsimys tuntuu aivan erityisen epäreilulta. Lipposen esiintyminen ja käytös ennen vuoden 1995 eduskuntavaaleja on joutunut ankaran kritiikin kohteeksi, mutta Lipponen itse on päätenyt kihdin pahenemisen takia sairaalaan:

Julkiisuus painoi päälle. Lipponen makasi sairaalassa polvi oikosenaan ja pelkäsi, että jalka joudutaan amputoimaan. (HS 26.2.1995)

Sankaruuteen vahingossa ja vastentahtoisesti

Tärkeä lähtökohta jännittävälle tarinalle on, että yleisö tarinan alussa tietää, mikä sankarin päämäärä on. Vain siten yleisön on mahdollista jännittää sen puolesta, saavuttaako sankari tavoitteensa vai ei. (Hiltunen 2002, 49–52.) Tässä kohtaa Matti Vanhasen henkilökuvaa ammentaa vanhoihin kansansatuihin liittyvästä symboliikasta. Venäläisten kansantarujen tutkija Vladimir Propp on todennut, että sankaritarut alkavat usein sankarin syntymästä, jossa ennustetaan lapselle poikkeuksellista tulevaisuutta (Propp 1958, 77). Tässä valossa voidaan nähdä eräänlaiseksi nykyaikaan siirretyksi ennustukseksi Matti Vanhasen etunimet Matti Taneli, joista toimittaja toteaa: ”Urho Kekkonen nimi lausuttiin jo kehdon ääressä, sillä hänen etunimikseen annettiin Matti Taneli. Ne olivat Kekkonen kaksospoikien nimet.” (HS kuukausiliite 10/2003) Kun lukija tietää, kuinka Matti Vanhasen tulee käymään, etunimet vaikuttavat ennustukselta, joka paljastaa muutoin täysin tavalliseksi ja värittömäksi kuvatun lapsen tulevan kohtalon. Samalla kirjoituksessa tuodaan julki Vanhasen päämäärä ja tarinan etenemissuunta.

Henkilökuvien mukaan Paavo Lipposen, Sauli Niinistön ja myös Matti Vanhasen tehtävänä on ollut nimenomaan puolueen pelastaminen. Puolue on ajautunut kelvottomien johtajien takia ongelmiin, ja nyt vaaditaan miehen pelastavaa otetta asioihin. Vanhasen henkilökuvassa korostetaan, että Jäätteenmäen jälkeen keskustapuolueella ei mene hyvin ja puolueen johtoa täytyy vaihtaa: ”Keskusta oli kuitenkin kaaoksessa, ja johtoon haluttiin ryvetyttömän mies.” (HS 20.7.2003)

Yhtä lailla Niinistöä edeltäneestä Kokoomuksen puheenjohtajasta Pertti Salolaisesta annetaan ymmärtää, että juuri tämä on saattanut Kokoomuksen niihin vaikeuksiin, jossa se nyt on:

Hätä oli kuitenkin puolueessa niin kova, että kuka tahansa Pertti Salolaisen vastakohta kelpasi, jopa epäkarismaattisena pidetty puolituhtematton pikkukaupungin juristi. (HS kuukausiliite 8/1997)

Myös Paavo Lipposta tarvittiin – henkilökuvan mukaan – selvittämään sosialidemokraattisen puolueen ongelmia:

Talvella 1993 SDP:n rivikansanedustaja Lipponen seurasi sivusta puolueensa kaaosta. Puolitoista vuotta aikaisemmin suurin odotuksin valittu puheenjohtajan Ulf Sundqvistin asema horjui, koska julkisuudessa käsiteltiin hänen johtamansa STS-Pankin taloussotkuja. Puolueessa oli riittoa oppositiopolitiikan suunnasta, eikä presidentinvaalien esivaalien

järjestämisestä kyetty päättämään. Hallitsematon tilanne oli täysin uutta puolueelle, joka oli tottunut hallitsemaan ja jota oli totuttu hallitsemaan. (HS kuukausiliite 14.10.1995)

Kirjoituksissa korostetaan kuitenkin myös, että puheenjohtajan tehtävä tulee päähenkilölle joko yllätyksenä tai on muuten vastenmielinen. Heinäkuun Helsingin Sanomien sunnuntaisivujen mukaan Matti ja Merja Vanhanen pitivät pääministerin virkaa ”painajaisena” ja Sauli Niinistön henkilökuvassa Niinistön todetaan lausuneen puheenjohtajuudesta: ”Pallo lensi syliini.” Niinistö ei siis aktiivisesti hakenut puheenjohtajuutta. Se erällä tavalla vain toteutui. (HS 5.3.1995.) Myös ensimmäisessä Paavo Lipposen henkilökuvassa, ajalta ennen hänen nousuaan sosialidemokraattisen puolueen puheenjohtajaksi, muistutetaan, että Paavo Lipponen lähti puheenjohtajakisaan ennen kaikkea puolustamaan naisen kunniaa, ei tavoittelemaan henkilökohtaista menestystä:

Kun Lipponen oivalsi, että puolueen kaikki epäonnistumiset kolmen vuoden ajalta aiottiin kaataa [U]lpu] Iivarin niskaan, hänellä nakshti päässä. ”Paavossa on paljon vanhan ajan herrasmiestä. Hän närkästyi aidosti, kun Ulpua poljettiin epäoikeudenmukaisesti”, Lipposen läheinen työtoveri selittää. (HS 20.5.1990)

Suomalaisten poliitikkojen henkilökuvien pohjalta syntyy vaikutelma, että avoin määrätietoisuus ja kunnianhimo ovat suomalaiselle poliitikolle sopimattomia luonteenpiirteitä. Kuva on tietysti ristiriitainen, sillä toisaalta henkilökuvissa joudutaan myöntämään, etteivät kyseiset poliitikot olisi päässeet näinkään pitkälle ilman kunnianhimoa. Silti kirjoituksista välittyy ajatus, että suomalaisen poliitikon kuuluu olla nöyrä. Hänen ei pidä tavoitella puolueen puheenjohtajan paikkaa, vaan sen tulee ikään kuin langeta hänelle poikkeuksellisten olosuhteiden vuoksi.

Sakari Topeliuksen *Maamme kirjan* suomalaisuuden kuvausta tutkineen Mikko Lehtosen mukaan nöyryys ja omien tarpeiden kieltäminen ovat keskeisiä suomalaisuuteen liitettyjä ominaispiirteitä. Nämä piirteet voivat ilmetä myös esivallan tai auktoriteetin kunnioittamisena. (Lehtonen 1995, 98–99, 105.) Niin Lipposen, Niinistön kuin Vanhasenkin henkilökuvissa henkilökuvien kohteet rakennetaan juuri tähän muottiin. Henkilökuvissa korostetaan, että Lipponen, Niinistö ja Vanhanen ovat ahkeroineet puolueen eteen mutta eivät ole kuitenkaan saaneet puolueelta vastaavaa kiitosta työnteostaan. Henkilökuvien mukaan kaikki kolme puoluejohtajaa ovat olleet nöyriä. Puolueen puheenjohtajuus ei ole seurausta määrätietoisesta kunnianhimoisesta työstä,

vaan se on pikemminkin erilaisten sattumien summa. Näistä tärkeimpänä on puolueen vakava sisäinen kriisi edellisen tai edellisten puheenjohtajien taitamattoman johdon takia. Henkilökuivissa kerrotaan, että Lipposta ajoi puheenjohtajuuteen tarve puolustaa naisen kunniaa, Niinistö ”sai” puheenjohtajuuden pikemminkin armolahjana kuin ansaittuna palkintona ja Vanhanen piti pääministeriksi joutumista ”painajaisena”. Kaikissa näissä henkilökuivissa korostetaan, miten Lipponen, Niinistö ja Vanhanen eivät asettaneet puolueen ylintä johtoa kyseenalaiseksi silloinkaan, kun puolue oli kohdellut heitä epäoikeudenmukaisesti. Tämä siitä huolimatta, että näissä artikkeleivissa saatetaan kuitenkin kuvailla värikkäin sanankääntein kyseisen puoluejohdon kelvottomuutta ja taitamattomuutta.

Tarinan jännitteen muodostuminen

Kuukausiliitteessä ilmestyneessä Matti Vanhasen henkilökuivassa kerrotaan, miten vaikeaa Vanhasen on saavuttaa menestystä. Henkilökuvan punainen lanka tuntuu olevan kaikkien Matti Vanhasen kokemien onnettomien vastoinkäymisten luetteleminen. Häntä kutsutaan nuorena selän takana ”pikkuvanhaseksi.” Hänen opintonsa kestävät kaksitoista vuotta. Hän joutuu yrittämään kolme kertaa päästäkseen eduskuntaan. Vuonna 1990 Vanhanen pyrki keskustan puoluesihteeriksi, mutta ilman menestystä. Viimein, vuonna 1991, hän pääsee eduskuntaan, mutta puolue ei suostu antamaan hänelle sellaisia luottamustehtäviä, jotka hänelle kirjoituksen mukaan kuuluisivat:

Miehestä ei löydetty vikaa: hän oli jo tehnyt pitkän päivätyön puolueessa, perehtyi asioihin, oli nuhteeton ja kunnollinen. Keskustassa kaikki tunsivat hänet ja lähes kaikki arvostivat häntä.

Silti häntä hyljeksiittiin. Vanhanen yritti 1995 ja 1997 keskustan ryhmän puheenjohtajaksi ja vuoden 2000 puoluekokouksessa virkaa tekeväksi puoluejohtajaksi Ahon Harvardin matkan ajaksi. Kaikki yritykset päättyivät selviin tappioihin. Vaalimenestyskään ei ollut kovin kumoinen. Hän sai neljä-viisituhatta ääntä ja jäi ääniharavista kauaksi. (HS kuukausiliite 10/2003)

Myös Lipposen ja Niinistön henkilökuivissa kerrotaan, että he ovat joutuneet puolueensa puheenjohtajuuden alkutaipaleella mahdolltomilta näyttävien vastusten eteen. Esimerkiksi Niinistön puheenjohtajakauden ensimmäisiä metrejä kuvailtiin näin:

Uuden puheenjohtajan sanottiin joutuneen 'kädet ja jalat sidottuina keskelle upottavaa suota'. Budjetti oli jo tekeillä. Uuden puheenjohtajan poliittiselle vastuulle se tietysti jäi, vaikka hän ei ehtinyt vaikuttaa sen sisältöön. EU-jäsenyys jäi kokoomuksen varaan, koska keskustapuolueesta ei ottanut pirukaan selvää. Katkera maatalouspaketti piti kaupata kokoomuslaisille EU:n vuoksi. Puoluetoimisto oli siinä tilassa kuin oli ja eduskuntaryhmä ja kenttä vaalikauhun vallassa säästökuurien jäljiltä. (HS 5.3.1995)

Sankarikuviksi nimittämieni henkilökuviin yhteinen piirre näyttää siis olevan päähenkilön sinnikäs ponnistelu jatkuvia vastoinkäymisiä vastaan. Nöyryyden ja omien tarpeittensa kieltämisen lisäksi Lehtonen kiinnittää *Maamme kirjan* analyysissään huomiota siihen, että suomalaisuuteen on liitetty mielikuva ankarasta työnteosta ja kovien vastoinkäymisten kärsivällisestä sietämisestä. Lehtonen huomauttaakin, että *Maamme kirjan* mottona voisikin olla suomalainen sananlasku: "Kärsi, kärsi, lopussa kauneimman kruunun saat!" (Lehtonen 1995, 98–99, 113)

Lipposen, Niinistön ja Vanhasen henkilökuviin rakennetaan tarinaa, jossa päähenkilö saavuttaa puolueen puheenjohtajuuden ja puoluejäsenten arvostuksen kärsimyksen jälkeen. Esimerkiksi Lipposen henkilökuviin syntyy vaikutelma, että Lipponen saavutti sosialidemokraattisen puolueen puheenjohtajuuden ikään kuin sen vuoksi, että hän jaksoi yrittää yhä uudestaan ja uudestaan huolimatta toistuvista tappioista. Samoin Niinistön suosio kokoomuksen johtajana näyttää syntyneen nimenomaan siitä, että hän suurten henkilökohtaisten vaikeuksien keskellä säilytti mielentyyneytensä. Keskeistä on, että Lipposen tai Niinistön suosiolle ei etsitä syitä Lipposen tai Niinistön vastoinkäymisten ulkopuolelta. Näin jää analysoimatta esimerkiksi se, missä määrin Lipposen ja Niinistön poliittiset näkemykset kertovat laajemmin sosialidemokraattisen puolueen ja kokoomuksen yhteiskuntapoliittisten linjojen muutoksista ja mikä vaikutus tällä oli heidän saavuttamaansa suosioon.

Sama koskee Vanhasta käsittelevää henkilökuviin. Kuukausiliitteessä annetaan ymmärtää, että Vanhasen valinta keskustapuolueen puheenjohtajaksi on luonnollista seurausta hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan: uskollisuudesta keskustapuolueelle, itsepintaisuudesta ja rehellisyydestä. Siten puolueen kenttäväen täydellinen suunnanmuutos verrattuna aikaisempaan jää vaille selvää selitystä.

Valmistautuminen loppuhuipennukseen

Vanhasesta kirjoitetuissa henkilökuvissa kerrotaan, että Vanhanen keskittyi väliaikaisesti muihin asioihin tilanteessa, jossa poliitikonura ei tahdo lähteä käyntiin. Vanhanen perustaa perheen, työskentelee Kehäsanomien toimittajana, valmistuu yliopistosta ja rakentaa kaksikin omakotitaloa. Kirjoituksessa aletaan kuitenkin jo hahmotella tarinan päätöstä: päähenkilön voittoa häntä vastustavista voimista. Tarinaan rakennetaan jännite tilaisuuttaan odottavan päähenkilön ja päähenkilön odotettavissa olevan voiton välille. Kuvailamalla, miten päähenkilö keskittyy tulevaan yhteenottoon häntä vastustavien voimien kanssa, lisätään tulevaisuuteen suuntautuvaa jännitystä. Vanhasesta kerrotaan, että hän samoaa ”tuttuja metsiä Pohjois-Espoon Luukissa ja Nurmi-järvellä” sekä perehtyy EU-asioihin. (HS kuukausiliite 10/2003.)

Lipposen, Niinistön ja Vanhasen henkilökuville on yhteistä, että niissä kuvataan, että ennen saavuttamaansa voittoa päähenkilö joutuu tilanteeseen, jossa hänen odotetaan jo luopuvan yrityksistään saavuttaa menestystä, mutta jotka itse asiassa johtavatkin siihen, että kirjoituksen mukaan päähenkilö siuntauu ja päättää näyttää vastustajilleen.

Esimerkiksi Paavo Lipposen henkilökuvassa kerrotaan, että koettelemukset pakottavat hänet keräämään voimia vastoinkäymisten jälkeen:

Hän (Lipponen) jäi pariksi vuodeksi ilman vakituista työtä, elätti itsensä kirjoittamalla lehtiin ja yritti koota lisensiaatintyötä... Ystävien mielestä tilanne oli toivoton, mutta Lipposessa kasvoi uhma. Hän asettui ehdolle eduskuntavaaleissa 1991. (HS kuukausiliite 14.10.1995s)

Samoin Helsingin Sanomissa kuvaillaan, miten Niinistön henkilökohtaiset vastoinkäymiset saavat Niinistön vetäytymään vähäksi aikaa syrjään:

Niinistö vetäytyi julkisuudesta kolmeksi viikoksi, mutta julkisuus ei jättänyt häntä rauhaan suruaikanakaan. Kommentaattorit, omat ja vieraat, ryhtyivät heti onnettomuuden jälkeen spekuloidaan Niinistön tulevaisuudella ja surkuttelemaan kokoomuspuolueen kovaa kohtaloa. He pitivät niin vaaleja kuin Niinistön uraakin menetettyinä.

Puukko kääristyi tietenkin piiloon näennäiseen myötätuntoon. Niinistökin luki lehtiä, ja tiilitalosta lähti poliittiseen taisteluun entistä kovempi mies.

Minä näytän, hän ajatteli. (HS kuukausiliite 8/1997)

Hyvä saa palkkansa

Henkilökuvassa kuvailtu yhteenotto Vanhasen ja keskustapuolueen välillä alkaa kuitenkin heikosti: Vanhanen esittää ennen keskustan puheenjohtajavaalia, että keskustan saattaa olla hallitusneuvotteluissa pakko antaa pääministerin paikka Paavo Lipposelle, mutta keskustan puoluetoverit kiiruhtavat teilaamaan Vanhasen moisesta ajatuksesta. Ydinvoimaaänestyksen yhteydessä ydinvoimaa jo vuosikausia vastustanut ”Vanhanen joutuu katsomaan vierestä, kuinka hänen ystävänsä ja aatetoverinsa Esko Ahoa myöten lipesivät ydinvoiman puolelle.” Puheenjohtajavalinnan yhteydessä Vanhanen saa vain kourallisen ääniä. Kirjoitus antaa ymmärtää, että Vanhasen peli on pelattu. (HS kuukausiliite 10/2003)

Mutta tapahtuukin päinvastoin. Vanhasen henkilökuvassa kerrotaan, että Vanhanen kokoaa itsensä vielä kerran ja aloittaa päättäväisen eduskuntavaalikampanjan. Hänet auttaa eduskuntaan Tanja Karpela, keskustan ääniharava ja Matti Vanhasen entinen suojatti. Saduissa ja kertomuksissa tärkeä elementti on niin sanottu auttaja, ihminen tai olento, jota sankari on auttanut hädässä ja joka vastavuoroisesti saapuu auttamaan sankaria tämän ollessa pulassa. Sankarin ja auttajan väliseen asetelmaan sisältyy, että auttajan pelastaminen muodostaa moraalisen haasteen sankarille. Tästä haasteesta selviäminen osoittaa sankarin olevan oikeamielinen ja hyvä. Hän on nähnyt vaivaa auttaakseen henkilöä, joka ei sillä hetkellä näytä mitenkään voivan auttaa sankaria tulevaisuudessa. (Propp 1958, 44–45, 73–74) Kirjoituksessa todetaan, että ”Karpela ... vuorostaan auttoi poliittisen oppi-isänsä eduskuntaan”. Korostamalla Matti Vanhasen kokeneisuutta verrattuna Tanja Karpelaan synnytetään mielikuva, että Matti Vanhanen oli auttanut Karpelaa hyvää hyvyttään, ilman todellista toivoa vastapalveluksesta. Nyt on kuitenkin Karpelan vuoro auttaa Vanhasta, joka nouseekin eduskuntaan 7000 äänellä. (HS kuukausiliite 10/2003.)

Helsingin Sanomien kuukausiliitteessä julkaistun henkilökuvan loppu onkin kuvausta siitä, miten Vanhanen saa palkinnon osoittamastaan sitkeydestä ja kärsivällisyydestä. Keskusta valitsee Vanhasen hallitusneuvotteluiden johtomieheksi, koska hän on ollut ”lojaali työjuhta”, kun taas toinen ehdokas Mauri Pekkarinen ”oli osoittautunut epäluotettavaksi kumppaniksi”. (HS kuukausiliite 10/2003)

Kirjoituksen lopussa lukijalle esitetään kuvaus siitä, miten Matti Vanhanen saa keskustapuolueen kannatuksen:

Sunnuntaina lokakuun viidentenä päivänä Suomen Keskustan ylimääräinen puoluekokous valitsee Matti Vanhasen puolueen puheenjohtajaksi. Valinnan tekevät samat ihmiset, jotka ovat niin monta kertaa – viimeksi runsas vuosi sitten – jättäneet hänet nieleskelemään tappion karvautta. (HS kuukausiliite 10/2003)

Matti Vanhasen henkilökuvaa sisältävässä tarinassa rakennetaan siis keskustapuolueen sisälle vastakkainasettelu, jossa Vanhanen edustaa keskustapuolueen ”hyviä” arvoja ja hänen vastustajansa puolueen ”pahoja” arvoja. Matti Vanhasen kasvutarinalla osoitetaan, mitkä ovat keskustapuolueen ”hyviä” ja mitkä ”pahoja” arvoja. Kuukausiliitteen henkilökuvassa Matti Vanhasesta, keskustalaisesta Kekkonen miehestä ja Ahti Karjalaisen tukijasta, EY-hakemuksen vastustajasta ja työreformin laatijasta kehittyi mies, joka kannattaa Euroopan Unionia ja yhteistyötä ammattiyhdistysliikkeen ja sosialidemokraattisen puolueen kanssa ja jonka poliittinen esikuva on nykyään Johannes Virolainen. Artikkelissa asetetaan siis vastakkain paha EY:n vastustaminen ja hyvä EU:n kannattaminen, paha Kekkonen ja Karjalainen, hyvä Johannes Virolainen, paha työreformi ja hyvä yhteistyö ammattiyhdistysliikkeen kanssa. Samoin Matti Vanhasen henkilökuvan mukaan hänen suurimmat vastustajansa ovat keskustapuolueen johtoon kuuluneet Anneli Jäätteenmäki ja Olli Rehn, jotka ”leimasivat [Vanhasen] nöyristelijäksi”. Toisaalta Vanhasen ystävät löytyvät kuukausiliitteen mukaan pääosin keskustapuolueen ulkopuolelta. Heitä ovat esimerkiksi SDP:n puoluesihteerinä Eero Heinälouma ja Metalliliiton puheenjohtaja Erkki Vuorenmaa, jotka ”olivat olleet Vanhasen kavereita jo nuorisopolitiikassa” sekä Antti Kalliomäki, joka on ”naapurismies Lepsämän kylästä”.

Vanhasen henkilökuvassa rakennetaan siis kuvaa miehestä, joka luopuu ”pahoista” keskustapuolueen arvoista, omaksuu ”oikeat” arvot ja saa tarinassa palkinnon kääntymyksestään. Saavuttamalla keskustapuolueen puheenjohtajuuden hän samalla myös torjuu uhkaavat keskustapuolueen ”pahat” arvot.

Sankaruuden arvoperusta

Olen kuvaillut edellä, miten pyrkimys kirjoittaa viihdyttävä ja mukaansatempaava kertomus poliitikon urasta on vaikuttanut Helsingin Sanomissa julkaistujen Sauli Niinistön, Paavo Lipposen ja Matti Vanhasen henkilökuvien muotoon ja rakenteeseen.

Viihdyttävyyden keskeinen elementti on antaa lukijalle miellyttävä tunne-elämys. Henkilökuissa tämä tavoite ilmenee siten, että kirjoittaja on käyttänyt tarinankerronnan keinoja herättääkseen lukijan sympatiat tarinan päähenkilöä kohtaan. Tavoite pakottaa kuitenkin kirjoittamaan keskushenkilön luonteenpiirteet muottiin, jossa persoonallisuuden ristiriitaisuudet ja monisärmäisyydet hioutuvat pois. Sauli Niinistön, Paavo Lipposen ja Matti Vanhasen henkilökuissa näiden kolmen poliitikon luonteenpiirteet näyttävät hyvin yksiulotteisina. Heidän persoonallisuutensa jäsenyy suhteessa päämäärään, puolueen puheenjohtajuuteen. Niinistön, Lipposen ja Vanhasen luonteenpiirteistä tuodaan esille vain ne, jotka osoittavat heidän ansaitsevan menestyksensä. Sellaiset persoonallisuuden osa-alueet, jotka eivät tue tätä väitettä, jätetään mainitsematta. Seurauksena on, että henkilökuvan kohteen kykyä tai mahdollisuuksia hoitaa sitä virkaa, johon hän pyrkii tai johon hänet on valittu, ei analysoida eikä sille osoiteta vaihtoehtoja. Onnellisesti päättyvän tarinan johdonmukaisuus edellyttää, että henkilökuvaan päässeen poliitikon valtaanpääsy on yksiselitteisesti positiivinen asia.

Pyrkimys mielenkiintoisen tarinan kirjoittamiseen on todennäköisesti myös sen taustalla, että henkilökuvat antavat käsityksen politiikasta yksilölajina. Yksilön kokemaan menestykseen tai tappioon on helpompi eläytyä kuin ryhmän. Puolue tai poliitikon menestystä tukevat muut ryhmät jäävät joko täysin vaille mainintaa tai niiden merkitys jää vähäiseksi. Henkilökuvan keskiössä on muista riippumaton yksilö, jonka päätöksistä tai ponnistuksista menestys on viime kädessä riippuvainen. Henkilökuissa kuvaillussa politiikassa ei ole kysymys joukkuepelistä tai laajemmista yhteiskunnallisista arvoista tai asenteista, jotka olisivat vuorovaikutuksessa henkilökuvan keskushenkilön arvojen ja asenteiden kanssa. Yksilö ei ilmennä yhteiskunnassa vaikuttavia arvoja tai asenteita, eikä hänen menestystään arvioida osana laajempaa yhteiskunnallisen ilmapiirin muutosta.

Lopputuloksena on kertomus, jolla on hyvin konservatiivinen arvoperusta. Se on tarina, jossa henkilökuvan kohteen menestys näyttää perustuvan vain hänen omaan toimintaansa ja melko pintapuolisiin ominaisuuksiin ja luonteenpiirteisiin: kyseessä on suomalainen keski-ikäinen mies, jonka päällimmäiset luonteenpiirteet ovat kertomuksen mukaan peräänantamattomuus ja nöyryys. Samanaikaisesti kirjoitus myös ylläpitää ja uusintaa kulttuurissamme ilmenevää käsitystä siitä, millaisen henkilön menestys on oikeutettu. Siinä

tarjotaan lukijalle asetelmaa, jossa Niinistö, Lipponen ja Vanhanen esitetään uhreina, joiden menestys paitsi perustuu myös oikeutetaan sillä, että he ovat peräänantamattomia ja nöyriä suomalaisia keski-ikäisiä miehiä.

VTM Erka Mattinen on Turun yliopiston poliittisen historian laitoksen tutkija.

Viitteet

- 1 Kirjoitukseni pohjautuu tutkimustyöhön, jota olen tehnyt väitöskirjatyöhöni liittyen. Siinä tarkastelen henkilökuvien muuttumista Helsingin Sanomissa ja Suomen Kuvalehdessä 1980-luvun alusta vuoden 2003 loppuun.
- 2 Sauli Niinistöstä (HS: 5.3.1995: ”Riittääkö miehen karisma?” ja elokuun kuukausiliitteessä 1995: ”Se jokin hänessä on.”), Paavo Lipposesta (HS 26.2.1995: ”Itsensä pahin vihollinen” ja lokakuun kuukausiliitteessä 1995: ”Härski ja töykeä – Paavo – Herkkä ja urhea”).

Lähteet

- Hiltunen, Ari (2002)
Aristotle's Poetics, Story Design and Audience Appeal,
Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print
- Lehtonen, Mikko (1998)
Merkitysten maailma, Vastapaino
- Lehtonen, Mikko (1995)
Pikku jättiläisiä, Vastapaino
- Propp, Vladimir (1958)
Morphology of the Folktale, Bloomington
- Räty, Panu (1988)
Henkilökuva ajan kuvana, teoksessa Journalismia! Journalismia?,
toim. Kantola Anu, Mörä Tuomo, WSOY